

O'ZBEKISTONDA KORXONANING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA BAHOLASH KO'RSATKICHLARI

M.S. Bozorova

Osiyo xalqaro universiteti.

Asrorova Madinaxon Rustam qizi

Osiyo xalqaro universiteti I-IQ-22.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15277034>

Annotatsiya. Maqolada turizmning korxona samaradorligining turlaridan biri bo'lib, u olingan natijaning sarflangan moddiy va moliyaviy resurslarga nisbatini ifodalaydi.

Kalit so'zlar: milliy iqtisodiyot, ijtmoy-iqtisodiy rivojlanish, raqamlashtirish moddiy resurs narx samaradorligi, mehnatni tashkil etish, ishlab chiqarish faoliyat iilmiy-texnikaviy rejalashtirish, rag'batlantirish.

Korxona faoliyati - korxona samaradorligining turlaridan biri bo'lib, u olingan natijaning sarflangan moddiy va moliyaviy resurslarga nisbatini ifodalaydi. Samaradorlikning birinchi navbatda, barcha turdagi resurslardan ularning tuzilishi bilan oqilona foydalanishga bog'liq. Bu nisbatlar asosan ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlari, texnik jihozlari, texnologiyaning rivojlanish darajasi, mehnatni tashkil etish va ishlab chiqarishning intensiv va ekstensiv omillarining nisbati bilan bog'liq. Tuzilish holatiga resurslar bozorlari, talab va taklif kabi tashqi omillar kuchli ta'sir ko'rsatadi o'ziga xos turlar resurs, resurs narxlari va boshqalar. Korxona samaradorligining rejalashtirilgan yoki allaqachon olingan darajasini o'lchash jarayoni mezonni aniqlash va tegishli ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish bilan bog'liq. korxonalar bir necha guruhlariga bo'linadi: Umumiy samaradorlik; Mehnatni tashkil etish va undan foydalanish samaradorligini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar; Ishlab chiqarish fondlaridan foydalanish va taqsimlanish darajasini tavsiflovchi ko'rsatkichlar; Barcha moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha harakatlar va chora-tadbirlar majmui va iqtisodiy faoliyat korxonalar korxona samaradorligini oshirish yo'llarini nomlaydi. Ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini oshirishning asosiy yo'llariga mehnat zichligi ko'rsatkichini pasaytirish va oshirish kiradi. Shuningdek, asosiy yo'llarga resurslar va xom ashyolardan oqilona va tejamkor foydalanish, kapital sig'im ko'rsatkichini pasaytirish va ishlab chiqarishni yaxshilash kiradi. kompaniyaning investitsion faoliyati. Korxona faoliyati samaradorligini oshirish yo'llari korxonada ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni joriy etishni, shu jumladan texnologiya va texnologiyaning eng yangi ilmiy yutuqlari asosida ishlab chiqarish

fondlarini inqilobiy qayta jihozlashni nazarda tutadi. Texnologiyadagi bunday tub o'zgarishlar, texnik, tashkiliy, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni safarbar etish mehnat unumdorligi ko'rsatkichini sezilarli darajada oshiradi. Korxonaning samaradorligini oshirish yo'llari tejash rejimidan foydalanishni ham nazarda tutadi. Yoqilg'i, xom ashyo, materiallar va energiyaga bo'lgan doimiy o'sib borayotgan talabni qondirish uchun resurslarni tejovchi omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Bundan tashqari, korxona samaradorligini oshirish yo'llari tashkilotning asosiy resurslari va mablag'larini yaxshiroq taqsimlash va ulardan foydalanish chora-tadbirlarini o'z ichiga oladi. Iloji boricha ko'proq foydalanish juda muhimdir ishlab chiqarish salohiyati korxonalar, ishlab chiqarish ritmini, ishlab chiqarish uskunalarning maksimal yuklanishini nazorat qilish. Ushbu tadbirlarning natijasi jadal o'sish sur'ati bo'ladi tayyor mahsulotlar keraksiz sarmoya va investitsiyalarsiz. Tashkilot faoliyati samaradorligini oshirishda tashkiliy va iqtisodiy omillar muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ijtimoiy infratuzilma va boshqaruv usullarini ishlab chiqish zarur. Boshqarish usullari va shakllarini, rejalashtirish, rag'batlantirish, rag'batlantirish usullarini takomillashtirish zarur. Resurs xarajatlari ulushini kamaytirish va tashkilotning butun iqtisodiyotini faollashtirishda sotish uchun ishlab chiqarilgan mahsulotlarning sifat darajasini oshirish chora-tadbirlari alohida o'rin tutadi. Mahsulot sifatining darajasi jiddiy monitoringni talab qiladigan asosiy omilga aylanishi kerak. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llari - belgilangan yo'nalishlarda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar majmui. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning asosiy usullari: mehnat zichligini kamaytirish va mehnat unumdorligini oshirish, mahsulotning moddiy sarfini kamaytirish va undan oqilona foydalanish. Tabiiy boyliklar, mahsulotlarning kapital sig'imini kamaytirish va korxonalarning investitsiya faoliyatini faollashtirish. Har qanday korxonaning samaradorligini oshirish tijorat korxonasi faqat bitta narsani anglatishi mumkin - foydaning oshishi. Ammo samaradorlikni oshirishning ko'plab usullari mavjud. Ko'pincha ular xarajatlarni kamaytirishning turli usullaridan foydalanadilar: materiallarni xarid qilishdan tortib to eng ko'pgacha past narxlar, xodimlarning ish haqini kamaytirish va ularni qisqartirishgacha. Ammo har qanday korxona xarajatlarni qisqartirish orqali pulni tejash uchun emas, balki daromad olish uchun yaratilgan. Va bundan ham ko'proq, xodimlarni qisqartirish orqali biz bugungi kunni saqlab qolishimiz mumkin, ammo biz korxonaning kelajagini xavf ostiga qo'yamiz. Shu sababli, xarajatlarni nazorat qilish zarurligini tan olib, men korxona samaradorligini oshirishning bu usulini juda sekin va xavfli deb bilaman. zamonaviy sharoitlar bozor. Mashhurlik bo'yicha ikkinchi o'rinda modernizatsiya qilishning turli xil variantlari mavjud: zamonaviyni joriy etishdan dasturiy ta'minot, ishlab chiqarish uskunasi yangi, yanada samaraliroq bilan almashtirishdan oldin.

Har xil turdagi amalga oshirish korporativ tizimlar boshqaruv, ya'ni. korxona biznes jarayonlarining bir qismini avtomatlashtirishi yoki xodimlarning aloqa darajasini oshirishi kerak bo'lgan dasturiy ta'minot. Bularga dasturlar kiradi elektron hujjat aylanishi, CRM va ERP tizimlari va boshqalar, shu jumladan korporativ veb-portallar. Avtomatlashtirishdan foydalanish uzoq vaqtdan beri korxona samaradorligini oshirishning juda yaxshi usuli sifatida o'zini namoyon qildi.

Rivojlanayotgan korxona uchun uskunani almashtirish majburiy ravishda amalga oshirilishi kerak, ammo bu eng qimmat yo'ldir, chunki modernizatsiya odatda katta investitsiyalarni talab qiladi va yangi asbob-uskunalar qoplash muddati odatda bir necha yil ichida hisoblanadi. Shuning uchun, yangilanishlar orqali samaradorlikni oshirish mumkin, lekin siz cheklovni to'g'ri aniqlay olsangiz, ya'ni. Ko'pincha boshqaruv tizimi korxonaning yangi egasi kelishi yoki top-menejerlar jamoasining o'zgarishi bilan o'zgaradi. Korxona egalari eski rahbariyatdan kompaniya foydasining o'sishini kutmasdan, jamoani o'zgartirishga majbur bo'lishadi. Kompaniyada birin-ketin o'zgarishlar sodir bo'lganda qarama-qarshi vaziyatlar ham mavjud, ammo bu korxona samaradorligini oshirishga yordam bermaydi, bu ham, qoida tariqasida, yuqori boshqaruvning o'zgarishiga olib keladi. Yana bitta usul bor, u hatto eng mashhuri ham, lekin men uni umuman tanlamadim, chunki u yoki bu tarzda yuqoridagilardan birini ishlatadi. Bu usul eng yaxshi "biror narsa qilish kerak" iborasi bilan tavsiflanadi. Odatda direktor o'zining birinchi o'rinbosarlarini chaqiradi va korxona samaradorligini oshirish bo'yicha aqliy hujumni tashkil qiladi. Ko'pincha bu korxonaning tashkiliy tuzilmasi o'zgarishiga olib keladi. Bo'limlar va xizmatlarni birlashtirish va ajratish, ularni yangi rahbarga o'tkazish va boshqa shunga o'xshash tadbirlar. Ushbu almashtirishlarning asosiy maqsadi qaror qabul qilish jarayonlarini tezlashtirish va biznes jarayonlari uchun javobgarlikni taqsimlashdir. Hamma narsa, yuqorida aytib o'tilganidek, xodimlarni qisqartirish yoki uskunalar va dasturiy ta'minotni modernizatsiya qilish takliflari bilan tugaydi. Ammo agar bu usullar allaqachon qo'llanilgan bo'lsa yoki darhol samarasiz deb hisoblansa, boshqaruv tizimlaridan biridan foydalanish hayot yo'lga aylanadi. Korxona samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi ilmiy-texnikaviy taraqqiyot. Zamonaviy sharoitda inqilobiy, sifatli o'zgarishlar, tubdan yangi texnologiyalarga, keyingi avlodlar texnologiyasiga o'tish, barcha tarmoqlarni tubdan qayta jihozlash zarur. Milliy iqtisodiyot fan va texnikaning eng yangi yutuqlariga asoslangan. Texnologiya va texnologiyadagi tub o'zgarishlar, barchani nafaqat texnik, balki tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirish uchun shart-sharoit yaratadi. Eng yangi texnika va texnologiyani joriy etishni ta'minlash, ishlab chiqarishda mehnatni ilmiy tashkil etishning ilg'or shakllarini keng qo'llash, uni tartibga solishni takomillashtirish, ishlab chiqarish madaniyatini yuksaltirish, tartib

va intizomni mustahkamlashga intilish zarur. Korxonalarning ishlab chiqarish samaradorligini intensivlashtirish va oshirishning muhim omillaridan biri bu tejamkorlik rejimidir. Resurslarni tejash yoqilg'i, energiya, xom ashyo va materiallarga bo'lgan ortib borayotgan talabni qondirishning hal qiluvchi manbasiga aylanishi kerak. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish asosiy fondlardan to'g'ri foydalanishga bog'liq. Yaratilgan ishlab chiqarish salohiyatidan yanada jadalroq foydalanish, ishlab chiqarish ritmiga, asbob-uskunalarining maksimal yuklanishiga erishish, uning ishidagi smenani sezilarli darajada oshirish va shu asosda har bir uskuna birligidan mahsulot chiqarilishini oshirish; ishlab chiqarish maydonining har bir kvadrat metridan. Ishlab chiqarish quvvatlaridan intensiv foydalanishni tashkil etish natijasi qo'shimchasiz ishlab chiqarishni o'sish sur'atlarini tezlashtirishdir kapital qo'yilmalar... Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda tashkiliy-iqtisodiy omillar muhim rol o'ynaydi. Ularning roli, ayniqsa, masshtabning ortishi bilan ortadi ijtimoiy ishlab chiqarish iqtisodiy aloqalarning murakkablashishi bilan. Talab qiladi yanada rivojlantirish ishlab chiqarish samaradorligi darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatuvchi ishlab chiqarish ijtimoiy infratuzilmasini takomillashtirish. Bu butun xo'jalik mexanizmini boshqarish, rejalashtirish, iqtisodiy rag'batlantirish shakllari va usullarini takomillashtirishdir. Har bir korxonaning maqsadi minimal xarajat qilish hisobiga maksimal foyda olish hisoblanadi.

Mahsulot tannarxini minimallashtirish bozordagi raqobat keltirib chiqaradi. Bir birlik mahsulot yoki xizmatga ketgan xarajatlar hamda raqobat ta'sirida mahsulot yoki xizmatning bozor narxi shakllanadi. Korxonaning iqtisodiy samaradorligini bir qancha yo'llar bilan baholash mumkin: Resursli usul: bunda ishlatilgan resurslarning maksimal ko'rsatkichlari ishlab chiqarilgan tovarlar yoki ko'rsatilgan xizmatlar hajmi bilan solishtiriladi. Iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari ishlab chiqaruvchanlik kategoriyasida ko'rib chiqiladi. Agar korxonada bir turdagi resurslarni o'lchaydigan tizim bo'lmasa, ushbu usulni qo'llash maqsadga muvofiq bo'lmaydi. Sof pul oqimi usuli: ushbu usul keng miqyosdagi omillarni hisobga olishga yordam beradi. Korxona sof pul oqimi uning sof daromadi hamda amortizatsiya yig'indisidan kapital qo'yilmalarning ayirmasiga teng bo'ladi. Bu ko'rsatkichga aylanma kapitalning hamda uzoq muddatli kreditor majburiyatlarning o'zgarishi ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Qudratova, G. (2025). THE IMPORTANCE OF ECONOMETRIC RESEARCH IN STUDYING THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 305-307.

2. Sodiqova, N. T., & Yuldasheva, H. (2025). IQTISODIYOT FANINING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 182-187.
3. Alimova, S. (2025). SPIRITUALIZATION OF STUDENTS THROUGH FOLK PEDAGOGY DEVELOPMENT TECHNOLOGIES. *Академические исследования в современной науке*, 4(5), 118-122.
4. Khalilov, B. (2025). GLOBAL ECONOMIC INFLUENCES IN THE USA. *Journal of Applied Science and Social Science*, 1(2), 644-647.
5. Toshov, M. (2025). STATE PROGRAMS IN DEVELOPMENT AND PLANNING OF REGIONAL INFRASTRUCTURE. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1).
6. Ikromov, E. I., & Safarova, J. R. (2025). INNOVATSIYALAR XALQLARNI QASHSHOQLIKDAN QUTQARISH OMILI SIFATIDA. *Modern Science and Research*, 4(3), 156-161.
7. Azimov, B., & Mukhiddinova, N. (2025). THE INTERDEPENDENCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND BUSINESS COMPETITIVENESS. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 103-109.
8. Raxmonqulova, N., & Muxammedov, T. (2025). IQTISODIY BILIMLARNING INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARISHDAGI AHAMIYATI VA DOLZARBLIGI. *Modern Science and Research*, 4(3), 207-212.
9. Shadiyev, A. (2025). EDUCATION MANAGEMENT IN PRIVATE UNIVERSITIES IN UZBEKISTAN: DEVELOPMENT STRATEGIES, CHALLENGES AND PROSPECTS. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 308-313.
10. Naimova, N. (2025). MANAGEMENT OF THE INNOVATION PROCESS IN ENTERPRISES. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 302-304.
11. Supiyevna, B. M. (2025). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA «G 'AZNACHILIKNI JORIY ETISH» KONSEPSIYASINING YARATILISHI. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(6), 49-54.
12. Jumayeva, Z. (2025). FEATURES OF STRATEGIC MANAGEMENT OF A TOURIST COMPANY. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 297-301.
13. Bobojonova, M. J. (2025). ISHLAB CHIQARISH VA UNING IQTISODIYOTDAGI O 'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 144-150.

14. Jumayeva, Z. Q., & Nurmatova, F. S. (2025). BANKLARARO RAQOBATNING PAYDO BO'LISH TARIXI VA NAZARIY YONDASHUVLAR. *Modern Science and Research*, 4(3), 361-367.
15. Ibragimov, A. (2025). TAX SYSTEM OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: GENERAL DESCRIPTION. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 290-293.
16. Djurayeva, M. (2025). FEATURES OF THE ORGANIZATION OF PERSONNEL MANAGEMENT IN MODERN ORGANIZATIONS AND ENTERPRISES. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 287-289.
17. Igamova, S. (2023). ЭФФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ СТРОИТЕЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 27, 27.
18. Raximova, L. (2025). THE IMPACT OF THE SHADOW ECONOMY ON THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 585-590.
19. Aslanova, D. (2025). APPLICATION OF INVESTMENT PROGRAMS IN TOURISM DEVELOPMENT. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(1), 874-878.
20. Izatova, N. (2025). ISSUES OF IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL AND PERSONAL QUALITIES OF STUDENTS IN THE PROCESS OF ECONOMIC EDUCATION. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 294-296.
21. Jumayev, B. (2025). BIG DATA: CUSTOMER CREDIT ANALYSIS USING DIGITAL BANKING DATABASE. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 1056-1059.